

CATALOGUE OF TURKISH MANUSCRIPTS IN THE LIBRARY OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES; (Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe Elyazmalarının Kataloğu), Haz.: İsmail Parlatır, György Hazai ve Barbara Kellner-Heinkele, Budapeşte 2007, 664 sayfa + levha, minyatür, figür ve tezhipler, ISBN: 978-963-508-558-3.

Budapeşte'de Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nde korunan Türkçe (Osmanlı Türkçesi) elyazmalarının bir kataloğu, hem İngilizce hem de Türkçe olarak yayımlanmış bulunuyor. Bu kataloğun Türkçe versiyonu, TÜBA tarafından Ankara'da Türkçe olarak yayımlanmıştır. Benim burada sözünü ettiğim katalog ise Türkçe versiyonundan daha az prestijli olan Budapeşte'de Brüksel Uluslararası Akademiler Birliği'nin maddi katkılarıyla basılmış olan İngilizce versiyonudur. Bilindiği gibi, Dünya'nın değişik kütüphanelerinde ya da koleksiyonlarında saklanan Türkçe elyazmalarının en azından kullanılabilir bir listesi henüz gün ışığına çıkarılamamıştır. Bu çalışma ile en azından Macaristan'da bulunan Türkçe elyazmalarına topluca bir bakış yapma imkânı sağlanmış oluyor.

Türk Dil Kurumu, Türk Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) ile Macar Bilimler Akademisi arasında gerçekleşen faydalı işbirliğinin güzel bir sonucu olarak, birkaç Türk, Alman ve Macar akademisyenin gayretiyle, böyle bir katalog kitap hazırlanmıştır. Özellikle Ankara Üniversitesi'nden Türk Dili ve Edebiyatı profesörü İsmail Parlatır, 2001- 2003 yılları arasında Budapeşte'de bu kütüphane yaz aylarında çalışmış ve bu değerli Türkçe elyazmalarını gün ışığına çıkararak tüm akademisyenlerin kullanımına açmıştır.

Kitapta verilen bilgiye göre bu kütüphane birkaç Macar kitapseverin özel gayretleriyle oluşturulmuştur. Bunların başında Daniel Szilagyı (1831-1885) geliyor. 1848-49 yıllarında Macar ordusunda genç bir subay olan ve teolojiye ilgi duyan bu genç, sürgün Macar kralı Lajos Kossuth ile İstanbul'a gelmiş, burada Türkçe öğrenmiş, sahaflık yapmış, Türkiye'de elde ettiği Türkçe yazmaları Macaristan'a götürmüş, sonuç olarak bu kitapların bir kısmı bu kütüphanenin çekirdeğini oluşturmuştur. Daha sonra meşhur Türkolog Armin Vambery (1832-1913) ile Jozsef Thury (1861-1915) ve Aron Szilady'nin (1837-1922) kitapları da bu kütüphaneye devredilmiş, böylece bu zengin kütüphane oluşturulmuştur.

Bu kütüphanede saklanan beş yüzden fazla Türkçe elyazması içinde en eski tarihli yazma eser, 1333 yılında ölen şair Âşık Paşa'ya ait *Garib-name-Divan-ı Âşık Paşa* başlıklı kitabın, müstensih Sinan tarafından 1504-5 yıllarında yapılan bir kopyasıdır. On dördüncü yüzyılda yazılmış ama daha sonraki tarihlerde nüshaları

çıkarılmış olan yedi tane elyazması korunuyor. İkincisi İranlı şair ve mutasavvıf Feridüddin Attar'a ait *Tezkiretü'l-Evliya'nın* 1340- 41 tarihli bir nüshasıdır. Üçüncüsü, Abdullah Muhammed b. Ebu Talib el-Ensari el-Dıvıışkı'nın 1356'da yazılmış Arapça *Kitab-ı Kıyafetname*'sinin Muhammed b. İlyas tarafından 1569-70 yıllarında yapılan Türkçe tercümesidir. Üçüncüsü, şair Ahmedî'nin 1389-90 yıllarında yazdığı *İskendername* isimli eserinin Ahmed b. Yusuf el-Kesrivi tarafından Kasım 1491'de hazırlanan bir nüshasıdır. Dördüncüsü, yukarıda sözü geçen *İskender-name'nin* başka bir nüshasıdır. Beşincisi, Germiyanolu Süleyman Şah için yazılmış olan ama Sultan I. Bayezid'e sunulan şair Şeyhoğlu'nun *Hurşid-name* isimli eserinin 1472-73 yıllarında yapılan bir kopyasıdır. Sonuncusu da şair La'li'nin 1397-98'de yazdığı *Dolab-name* isimli mesnevinin bir nüshasıdır. Zamanımıza ulaşmış Türkiye Türkçesi ile yazılmış bu en eski metinler çok değer taşırlar. En geç tarihli yazma ise 1880-81 tarihli *Zayıçe-i tali-i sal-ı âlem* isimli bir takvim kitabıdır. Yirmi yedi tane elyazması on beşinci asır tarihlidir. Yetmiş dört tanesi de on altıncı yüzyıl tarihlidir. Osmanlı tarih ve kültürü için bu kütüphane, başvurulması gereken önemli kütüphanelerden biri olarak önümüzde duruyor.

Elyazması kitaplar genel olarak İslam dini, İslam-Osmanlı edebiyatı, İslam-Osmanlı tarihi, astronomi, coğrafya, ansiklopedi, salname (yıllık kitapları), matematik, geometri, tıp bilimleri, zooloji, botanik, askerlik, mimari, felsefe, rüya, müzik ve aşçılık bilimleri ile ilgilidir. Bunlar içinde tarih kitaplarını kısa bir bakış yaparsak, şu sonuçlara ulaşırız: Osmanlı kroniklerinin ana hatlarıyla Macar akademisyenlerce bilindiği ortaya çıkıyor. Nişancı, Peçevi, Raşid, Rıdvanpaşazade, Sinan Paşa, Solakzade, Subhi, Remzi Ahmed efendi, Çelebizade, Enveri, Halil Paşa, Hasan Paşa, Münecimbaşı, Ali ve Naima gibi genel tarihlerin birer nüshası büyük olasılıkla İstanbul'dan elde edilmiş görünüyor. Bundan başka Osmanlı askeri seferleriyle ilgili ruznamelerin bir kısmına ulaşılmıştır. Revan, Belgrad, Rodos, Kamanice seferlerine ait ordu günlükleri, fetihnameler, zafernameler büyük olasılıkla Viyana Milli Kütüphanesi'nden kopyalanmıştır. Yine, Osmanlı yöneticilerine nasihat veren ve devletin ıslah edilmesini öneren çeşitli kitaplara da rastlanıyor. Bunların yanı sıra, kitapta, Osmanlılarla ilgili çeşitli konular üzerine birçok müteferrik Osmanlı arşiv belgesi (ahidnameler, evkaf defterleri, icmal defterleri, fermanlar ve diğer resmi belgeler) yer almaktadır. Bunlar içinde sanıyorum en değerlilerinden biri, 1992'de Prof. György Hazai ve Prof. Barbara Kellner- Heinkele tarafından yayımlanmış olan ve Almanya üzerine bilgiler veren *Vasf-ı hal-i memalik-i Alaman ve beyan-ı keyfiyet-i Brandebreg* başlıklı elyazmasıdır. Zaten, en değerli elyazmalarının Prof. György Hazai tarafından çalışıldığı kolaylıkla fark ediliyor.

Sonuç olarak, bu faydalı çalışma, genel olarak Türk kültürü özel olarak da İslam-Osmanlı tarih ve kültürü üzerinde çalışacaklar için değerli bir başvuru kitabı olarak bulundurulması gerekiyor.

M. Akif Erdoğan*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova-İzmir.